

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE

1982

MUZEUL NATIONAL

VI

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ DE COMUNICĂRI:
PERMANENȚĂ, UNITATE ȘI PROGRES ÎN ISTORIA
POPORULUI ROMÂN. PARTIDUL COMUNIST ROMÂN
LA A 60-A ANIVERSARE

EXTRAS

1982
BUCUREȘTI

**CONSIDERAȚII PRIVIND CONCEPȚIA
PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN
ÎN PROBLEMA REGIMULUI ACORDAT
NAȚIONALITĂȚILOR CONLOCUITOARE
DIN ROMÂNIA LA CUMPĂNA ANILOR 1938—1939**

de dr. LIVIA DANDARA

Abordarea unei atari probleme comportă o investigație de o neobișnuită complexitate, cu rădăcini ce trebuie sondate într-un mileniu de evoluție istorică a popoarelor din centrul și sud-estul Europei, cu atestări documentare și legitimități cucerite în lupte neostenite pentru eliberare și justiție națională, cu etape și împliniri care au condus la făurirea, apoi la desăvârșirea unității de stat a patriei noastre. La fel ca alte națiuni moderne, România cucerea în 1918 — prin voința națională, prin jertfă de luptă, prin exprimare plebiscitară, prin recunoaștere internațională și prin consacrarea constituțională — statutul unei țări unitare, suverane și independente. Încadrat cronologic de cele două mari războaie mondiale, scurtul răstimp de pace interbelică va însemna pentru România și poporul său traversarea unei noi etape, avînd ca țel suprem consolidarea, apărarea și salvagardarea patrimoniului național unitar.

O bogată producție istoriografică, memorialistică, documentară, căreia i se adaugă noi și noi contribuții — dovadă, tematica prezentei reuniunii științifice omagiale — luminează și îmbogățește multiplele aspecte ale acestei lupte glorioase. Pe scara evoluției internaționale și naționale, anii 1938—1939 au constituit, din multe puncte de vedere, o cumpănă, o răscruce, o răsturnare, luînd, treptat, forma unui prolog la drama în care urmau să fie aruncate popoarele Europei, ale lumii.

Spre deosebire de trecutele războaie, conflagrația declanșată în 1939 de Germania hitleristă a fost prefăcută și secundată de o teribilă competiție propagandistică.

Argumentări și pretexte din cele mai variate — de natură ideologică, istorică, diplomatică, economică, rasială, militară ș.a. — au fost vehiculate în fața opiniei publice internaționale sau naționale cu scopul de a justifica, de a deruta, de a crea anumite psihoze revanșarde, de a pregăti și declanșa plănuite acțiuni de rapt teritorial din trupul unor state naționale independente.

Avînd ca port-drapel ideologic fie postulatele naziste anunțate de Hitler în Mein Kampf, fie himera horthystă a reînvierii sfîntului imperiu maghiar al lui Ștefan, fie supremația Romei „eterne” în variantă mussoliniană — cea mai periculoasă și gravă prin consecințe s-a dovedit a fi arma-pretext a acțiunii „eliberatoare” a unor grupuri minoritare aflate în perimetrul unor state naționale (ca enclave istorice constituite sau ca infiltrații deliberate încurajate în trecut), în pofida îndelungatei conviețuiri cu poporul autohton sau majoritar.

Principii de certă și justificată legitimitate pe o anumită treaptă a dezvoltării statelor naționale — ca cel al dreptului popoarelor la autodeterminare — au devenit sloganuri revizionist-imperialiste, impunîndu-se cu o brutalitate nemaiîntîlnită.

Din acest punct de vedere, anii 1938—1939 au însemnat săvîrșirea primelor acte cotropitoare sub paravanul „autodeterminării” sau al „eliberării” cutărei sau cutărei naționalități. Înglobarea poporului austriac la Reich (martie 1938), apoi a sudeților cehoslovaci (septembrie 1938); compromisiul de la München, urmat de primul arbitraj-dictat de la Viena, care marca începutul dezmembrării Cehoslovaciei (noiembrie 1938); dezmembrarea și cotropirea Cehoslovaciei (martie 1939), apoi a Albaniei (aprilie 1939) — au avut ca numitor comun diversionist parola respectivelor drepturi naționale, deși s-a realizat cotropirea și oprirea națională.

Nu intrăm în amănunțe. El se cunosc. Cu toată paleta falsificărilor și răstălmăcirilor revizionist-imperialiste, cu tot cinismul mijloacelor folosite: de la inti-

midare, presiune și șantaj, la stipendierea coloanei a V-a trădătoare; de la încălcarea unor acte internaționale, la „acorduri” obținute ca preț al conciliatorismului egoist; de la dictat și amenințare cu forța, la agresiune militară și invazie. Acesta a fost contextul internațional în care România a devenit și ea ținta unor tendințe revizionist-agresive concertate, având în axa Berlin-Roma inițiatorul, dirigitorul și polarizatorul tuturor atacurilor la adresa unității sale de stat și a hotarelor întregite.

Ca și în cazul altor state vizate, asupra României s-au îndreptat, pe lângă celelalte presiuni de natură economică, politică sau militară, și cele de diversiune naționalist-șovină, camuflată sub paravanul „apărării” diverselor „minorități naționale”, cum erau numite în epocă naționalitățile conlocuitoare.

Timpul afectat unei comunicări nu ne îngăduie să prezentăm, fie și succint, regimul acordat prin Constituția din 1923, apoi prin cea din 1938 naționalităților. El este, în general, cunoscut, deși o aprofundare a problemei se lasă încă așteptată în istoriografia noastră. Precizăm doar că, în august 1938, guvernul român a sancționat „Regulamentul pentru funcționarea Comisariatului general al minorităților” — statut care reglementa explicit și detaliat drepturile și datoriile de care se bucurau naționalitățile conlocuitoare în cadrul statului român, pe baza Constituției și a legilor în vigoare¹. În esență, tuturor cetățenilor români, fără deosebire de limbă, rasă sau religie, le erau garantate aceleași drepturi și datorii civile și politice, același tratament și aceleași garanții de exercitare a drepturilor. Decretul prevedea, ca reglementări specifice, dreptul de a folosi limba maternă în materie de religie, presă, relații personale și comerciale, la întrunirile și reuniunile autorizate; dreptul de a înființa, conduce și supraveghea instituții de binefacere, religioase, sociale, școli și alte forme de educație, cu folosirea limbii materne și a culturii lor; în învățământul public, în localitățile unde alcătuiau majorități, dreptul de a fi instruiți în propria limbă, în școli subvenționate de stat; dreptul de a primi subvenții din bugetul statului într-o serie de instituții cu caracter social, educativ, religios sau de binefacere². Ulterior, pe parcursul anului 1939 — odată cu crearea Frontului Renașterii Naționale, cu organizările profesionale în cadrul breslelor, cu alegerea și funcționarea noului Parlament — noi reglementări privind integrarea naționalităților în viața social-economică și politică au fost perfectate, sub directă îndrumare a primului ministru Armand Călinescu, prin tratative duse cu reprezentanții naționalităților, în cadrul și sub îngrijirea Comisariatului condus de Silviu Dragomir³. Sigur, lucrurile nu trebuie idealizate. În cadrul unei orinduirii capitaliste, cu regim politic burghez îmbrăcînd, în intervalul 1938—1940, forme autoritar-dictatoriale, nu putea fi vorba de rezolvarea plenară a dezideratelor naționalităților. Poporul român, majoritar, era confruntat el însuși de propria-i eliberare socială și politică pe baricadele luptei de clasă și urma ca, prin revoluția socialistă, să pună capăt tuturor oprimărilor sociale și naționale. Pînă atunci însă, în cadrul regimului burghez, pe fondul recunoscutei toleranțe de care a dat dovadă, dintotdeauna, poporul român, naționalitățile conlocuitoare împărtășeau o viață și luptă comună, pentru apărarea intereselor fundamentale ale națiunii.

Pe plan politico-diplomatic — încadrată într-un sistem de alianțe europene sau regionale defensive, pacifice, antirevizioniste și antihitleriste — România a depus străduințe deosebite pentru a-și salvagarda independența, suveranitatea și integritatea teritorială.

În intervalul anilor 1938—1939 aceste eforturi au fost canalizate, în mod precumpănitor, spre reglementarea raporturilor cu statele vecine, în mod deosebit cu Ungaria, pentru a înlătura momentele de tensiune și pretextul unor intervenții nedorite, inspirate de Axă, solicitate de statele revizioniste, folosite ca armă de presiune și șantaj asupra României. În acest context, problema vulnerabilă a regimului naționalităților a fost ades și cu intermitențe agitată.

Prin perfectarea „Acordului de la Bled” (23 august 1938), între Mica Înțelegere și Ungaria se realizase un prim pas pe calea doritei reglementări. Pînă la Munchen, Ungaria a refuzat să admită Cehoslovacia în cadrul reglementării; după dictatul de la Viena, Ungaria a adoptat aceeași poziție față de România, admitînd semnarea doar a unui acord bilateral, cu Iugoslavia, pentru a adînci izolarea României de

¹ „Monitorul oficial”, nr. 177, 3 august 1938.

² „Lumea nouă”, an. XXXI, nr. 13, 28 august 1938.

³ „România”, an. II, februarie-iulie 1939.

aliații săi. Pe parcursul anului 1939, după criza din martie, apoi în ajunul declanșării războiului și după aceea, toate inițiativele și demersurile României în această direcție s-au lovit de refuzul și răstălmăcirile Ungariei horthyste.

În pofida acestor realități, România s-a aflat literalmente bombardată cu injurii și calomnii, cu procese de intenții agresive, cu învinovățiri tendențioase privind pretense persecuții ale naționalităților, puse în circulație de propaganda cercurilor străine revizioniste care jinduiau la hotarele și bogățiile ei.

Și toate acestea veneau din partea unor state care nu numai că nu atinseseră o mai democratică organizare social-politică-națională, ci involuaseră chiar spre regimuri totalitare, fasciste, șoviniste și războinice. Acestea au fost considerentele internaționale și naționale care au îndreptățit Partidul Comunist Român — ca promotor, organizator și conducător al mișcării naționale antifasciste, antirevizioniste și antirăzboinice — să-și exprime cu claritate punctul de vedere în problema națională, să antreneze la lupta comună naționalitățile conlocuitoare, alături de poporul român, pentru apărarea independenței și integrității patriei amenințate. Înlăturind și combătând mai vechi și dăunătoare lozinci eronate — impuse, după cum se știe, de foruri internaționale străine adevărului național — Partidul Comunist Român a probat, în anii 1938—1939, înalta sa responsabilitate patriotică, ancorarea în realitățile și legitimitățile acestei țări, ale acestui popor, în vremuri cînd gravele pericole se îngrămădeau la hotarele României.

În concepția P.C.R. — privind lupta pentru o Românie democratică, lupta pentru salvagardarea independenței și integrității patriei, lupta contra revizionismului și iredentismului — locul și rolul naționalităților conlocuitoare era fundamentat pe necesitatea înfrățirii solidare a întregului popor, pentru respectarea și democratizarea prevederilor constituționale, a statutului naționalităților, pentru deplina egalitate în drepturi și datorii a tuturor cetățenilor.

Încă înainte de compromisul de la München, la indicația C.C. al P.C.R., secretariatul Comitetului regional din Ardeal și Banat al P.C.R., constatînd că propaganda revizionist-fascistă opera, din diversiune, cu lozinca dreptului la autodeterminare, sesizînd o activizare subterană a iredentismului în unele localități din Transilvania, a organizat o serie de consfătuiri lărgite avînd ca subiect chestiunea națională. După ample dezbateri, la 19 septembrie 1938, s-a adoptat o *Hotărîre* în care se explicau și demascau scopurile imperialiste urmărite prin agitarea lozincii autodeterminării și plebiscitelor de către guvernanți de la Berlin, Roma, Budapesta. „Declarăm fără nici un înconjur — glăsuia *Hotărîrea* — că, din cauza caracterului lor fascist, condamnăm «mișcarea de eliberare națională» a germanilor sudeți, a ungurilor, polonezilor și slovacilor opoziționiști din Cehoslovacia”⁴. *Hotărîrea* s-a prelucrat în toate organizațiile, seriozitatea cu care au fost clarificate problemele dîndu-și roadele. În iulie 1939 (în cadrul unei analize speciale) Comitetul regional constata cu deplină satisfacție că în Ardeal și Banat nu s-au găsit comuniști „care să facă agitație lîngă revizionism”⁵. După München, rolul trădător al coloanei a V-a hitleriste din Cehoslovacia (jucat de sudeții iredentiști) a servit popoarelor drept aspră lecție și avertisment.

Sloganul hitlerist lansat cîndva de Rosenberg — „Minoritatea germană este dinamită pentru statul în care se află și drojdie pentru creșterea Germaniei Mari” — și-a dezvăluit efectele dezintegratoare, centrifugele. Invocîndu-l și demascîndu-l. „Scinteia” comunistă atenționa opinia publică că „sudeții” României erau organizația hitleristă săsescă a lui Fabrițius, aripa reacționară a partidului maghiar și Garda de fier. Apreciînd că acestea, prin propaganda lor, inspirau agitațiile iredentiste atît în proporii rînduri, cît și în sînul altor naționalități (ruteni, ucraineni, bulgari), organul central de presă al comuniștilor semnala: „o activitate foarte periculoasă pentru independența României duc grofii unguri, ramura reacționară a partidului maghiar, agenții lui Horthy care caută să atragă pe maghiari într-o mișcare revizionistă și iredentistă, contrară intereselor muncitorilor și țărănilor maghiari”⁶. La 6 decembrie 1938, Comitetul regional din Transilvania și Banat, într-o nouă *Hotărîre*, avînd în centrul analizei consecințele post-muncheneze pentru România, consacră un punct special (IV) chestiunii naționalităților.

⁴ Arhiva ISISP, cota A XXII, nr. inv. 996.

⁵ Ibidem, cota XXIII, nr. inv. 1036.

⁶ „Scinteia”, an. VII, nr. 14, 25 noiembrie 1938.

Privitor la lozinka autodeterminării se reafirma categoric pentru România: „...sintem împotriva ca minoritățile maghiare sau germane să se despartă”. Salutind străduințele spre unitate organizatorică — după cum am spus, paralel cu aplicarea statutului minorităților s-au constituit secțiile respective în cadrul Frontului Renașterii Naționale — documentul preciza: „O asemenea unitate are drept de existență numai dacă scopul său este reprezentarea intereselor păturilor largi de oameni ai muncii... și acceptarea luptei comune cu poporul român”⁷.

Atunci când situația internațională a vădit lumii întregi ce viza propaganda revizionistă — lecția întregii Cehoslovacii ciopârțită și împărțită —, când ea s-a transformat în pericol iminent la adresa integrității României, comuniștii au acționat în același spirit patriotic. Se cunoaște suita acțiunilor antirevizioniste, dar, mai ales, efectivă participare a comuniștilor la evenimentele din primăvara anului 1939, culminând cu marea demonstrație din 1 mai, care a avut, printre organizatorii săi de frunte, pe tinărul comunist Nicolae Ceaușescu. Un *Manifest* lansat de Comitetul regional din Transilvania și Banat (în martie 1939) îndemna pe toți cetățenii fără deosebire, fără excepție, să-și facă datoria în armata română, comuniștii fiind chemați să se pună în fruntea apărării, dând pildă de disciplină, conștiință și jertfă.

Pentru cetățenii maghiari, îndemnați să nu se încreadă în revizionismul horthyst, manifestul formula „o vorbă în plus”: „...cu acest popor românesc merită și trebuie să vă luptați cot la cot în contra pericolului hitlerist, căci regimul lui Hitler e cimitirul comun al României și Ungariei”⁸.

Analizând activitatea desfășurată în prima jumătate a anului 1939, Plenara a VI-a a C.C. al P.C.R. (iunie 1939) avea să expună pe larg situația și rolul naționalităților conlocuitoare, dând exemple de acțiuni concrete din Ardeal, Basarabia, Dobrogea. Demascind sprijinul dat de Hitler organizațiilor sașilor hitleriști, iredențiștilor ungurii și bulgari, separatiștilor ucraineni, *Raportul* consemna faptul că, în martie 1939, aceste organizații „au manifestat față în față în timpul concentrărilor pentru Germania și Ungaria”, în unele sate încercând să schimbe primarii români, creind, în anumite zone, „o stare de nesiguranță și agitație și luptind împotriva curentelor democratice pentru a pregăti terenul favorabil invaziei hitleriste”⁹.

Cerîndu-se să fie supuse „unor severe critici și autocritici abaterile și divierile oportuniste”, greșelile săvîrșite în problema națională, se blama faptul că, în Dobrogea, Biroul Comitetului regional al P.C.R., sub influența biroului D.R.O. al emigranților din Bulgaria, au capitulat în fața curentului revizionist, lansînd lozinci iredentiste, revizioniste. Plenara lărgită a comuniștilor atrăgea, de aceea, atenția că „exact cu aceleași lozinci a cotopt Hitler, Cehoslovacia” și că era absolut blamabilă folosirea lor de către comuniști. În *Rezoluția* adoptată la această ultimă plenară lărgită a C.C. al P.C.R., pînă la izbucnirea conflagrației mondiale (cu a sa prefață a răsturnărilor din august-septembrie 1939), s-a fixat ca sarcină primordială a comuniștilor intensificarea activității în rîndul naționalităților conlocuitoare, prin sprijinirea drepturilor acordate de statutul minorităților, a revendicărilor lor specifice, punînd pe prim-planul luptei întregului popor opoziția intransigentă împotriva fascismului, revizionismului, șovinismului și iredentismului trădător¹⁰. Analizînd activitatea pe primul semestru al anului 1939, Comitetul teritorial din Ardeal și Banat al P.C.R. a întocmit *Raportul* deja citat (iulie 1939), în care se reconfirma justetea *Hotărîrilor* și *Rezoluțiilor* în spiritul cărora comuniștii și-au organizat activitatea și lupta¹¹ — sînt documentele pe care le-am invocat în comunicarea de față —, preconizînd și trasînd calea de urmat în viitor: pe plan intern, lupta consecventă pentru respectarea statutului naționalităților; pe plan extern, lupta necruțătoare „contra tuturor manifestărilor revizioniste și tendințelor care vor să distrugă unitatea României”¹².

⁷ Arhiva ISISP, cota A XXII-15.

⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 222, fila 208.

⁹ „Lupta de clasă”, nr. 6, august 1939.

¹⁰ „Scînteia”, an. VIII, nr. 21, 26 iunie 1939.

¹¹ Este ușor de înțeles deruta și răul pe care l-au provocat indicațiile din nou nefaste ale Cominternului, în perioada care a urmat parafării Pactului de neagresiune germano-sovietic, declanșării războiului și mai ales, în vara anului 1940, în timpul presiunilor exercitate asupra României pentru a accepta gravele cesiuni teritoriale din trupul țării.

¹² Arhiva ISISP, cota A XXIII, nr. inv. 1036.

**CONSIDÉRATIONS CONCERNANT LA CONCEPTION DU
PARTI COMMUNISTE ROUMAIN DANS LA QUESTION
DU RÉGIME ACCORDÉ AUX NATIONALITÉS
COHABITANTES DE ROUMANIE PENDANT LA PÉRIODE
1938—1939**

R é s u m é

La conflagration déclenché par l'Allemagne hitlérienne en 1939 fut préfacée et accompagnée d'une furibonde propagande nationaliste-révionniste.

Comme sur d'autres Etats, des pressions furent exercées aussi sur la Roumanie, pressions de nature économique, politique et militaire, ayant un caractère de diversion, camouflées sous le prétexte de la „défense“ des diverses nationalités cohabitantes. Dans le cadre du régime bourgeois et grâce à la tolérance bien connue du peuple roumain, les nationalités cohabitantes se sont intégrées dans la vie et la lutte commune de la nation, pour défendre les intérêts fondamentaux de la patrie. La Constitution de 1923, ensuite celle de 1938, complétée en août 1938 par le „Règlement pour le fonctionnement du Commissariat général des minorités“, ont consacré explicitement et de façon détaillé les droits et les devoirs des nationalités dans le cadre de l'État unitaire roumain.

Au cours des années 1938—1939, en combattant de nuisibles mots d'ordre erronés dans la question nationale — imposés, dans certaines circonstances, par des instances internationales étrangères aux intérêts de la nation roumaine et aux réalités roumaines — le Parti Communiste Roumain a fixé pour tâche aux communistes, sur le plan intérieur, de lutter avec persévérance pour le respect du statut des nationalités cohabitantes, et sur le plan extérieur, de combattre toutes les manifestations et tendances irrédentistes et révionnistes, qui visaient la destruction de l'unité de la nation et de l'État roumain.